

ЛИЧНОСТНА ИДЕНТИЧНОСТ И СИСТЕМА НА ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Един опит върху идеите на Пърс за човешката личност

Богдан Богданов

Никоя теоретичност не е в състояние да отграничи точно предмета, който обсъжда. Най-вече поради това теоретичните обсъждания се опират не само на премислени тези, но и на скрити твърдения с идеологичен характер. Това се отнася особено за теоретизирането в хуманитарната област. Не твърдя, че то е невъзможно, а само, че е полезно теоретизиращият да осъзнава в някаква степен скритите твърдения с идеологичен характер, които се намесват в хода на неговите разсъждения. И в случая, тъй като личностната идентичност и системата на висше образование се смесват и с други предмети, но основно с неясния предмет европейска култура, смятам, че е полезно преди да се заема с друга, да очертая евентуалните скрити твърдения на този предмет.

Като следвам и други хипотези в тази насока, мисля, че те основно се въртят около интуицията за човека като затворен в себе си противопоставен на света индивид. В когнитивно отношение познаващ субект, изправен срещу познавани обекти, чиста гледна точка за разбиране, той един вид се пълни със знания за отделните неща в света. Образованието му е подготовка за справяне с отделното и различното. От необразования човек образования се отличава с по различителната си способност и владенето на по-сложни квалификации. Но и двамата следват подобна процедура на познаване-налагат схеми върху множествения, състоящ се от идентични на себе си неща. Европейското познаване е един вид опростяване посредством двоични данъчни оценъчни системи. Оттук и последствието, че в европейския свят множеството от неща и индивиди е и очевидност на двете посоки на доброто и злото.

Евентуалният идеологически момент в семиотиката.

Според хода на тази хипотеза пораждащите се в европейската среда теоретични подходи отговарят на интуициите ѝ и следват нейната идеология. Същевременно те я подменят. Това се отнася и до семиотичните подходи. Като всяка друга европейска наука семиотиката е сложен комплекс от теория и идеология.

Семиотиката може да се определи като дисциплина за познаване на нещата в един когнитивен, но и комуникативен акт. Тя функционира като своеобразна етика на научния език. Но този импулс опира до трудни за формализиране ситуации. Една е ситуацията при индивидуално познаване на нещо, друга-при комуникация, трета-при практикуване в социална среда. Оттук и сложността на категорията съществуване. Съществуването на нещо е свързано и с навик, че то съществува, но и с желание и проект да съществува. Съществуващото може да се познава, но и да се прави. Познаването често е привидност, под която се крие правене. Както ни показва английската философска семантика, “е” често представя някакво “трябва да бъде”.

Идеологията в хода на семиотичния анализ се поражда от неравновесето между диференцирането и интегрирането към цялост, от несъобразяването с това, че в реален план, както субектите, които извършват дадено разглеждане,

така и разглежданите предмети са неидентични на себе си. Особено усилена е тенденцията към различаване в линията на сосюрвата семиотика.

Това представяне в линията на Сосюр е преднамерено идеологическо. То само подчертава предимството, което има в случая семиотическата теория на Пърс, поради това, че предлага разгърната, използвана в съвременните условия теза за човешки индивид и за субект. В тази теория е важна не толкова системата за идеално знаково подхождане към независимо какъв предмет, колкото разбирането на предметите като ситуации и на самото разбиране като знаков процес, от който биват засегнати както предметите, така и разбиращите субекти. Разбирането, един вид ставане на разбиращия и разбирания обект, предполага, че и двете страни са неидентични на себе си, не само поради качествата на човешкото съзнание, изложено на смесване и затова боравещо със знаци, но и поради онтологическото основание, че всичко в света е интендирано към друго и в крайна степен прехожда в другостта на континуалния свят. Теорията на Пърс развива ценното изискване за пълнен семиозис, който комбинира диференцирането и интегрирането.

Идеите на Пърс за човешката личност и тяхното уточняване.

Това разбиране довело и до плодотворното схващане за човешката личност. Според Пърс човекът обитава двоен свят: вътрешен и външен, които прехождат един в друг. Човешката личност никога не е сама по себе си. Бидейки като процедура на собственото си мислене сложно въплътен знак, процес на вътрешноличностна и междуличностна диалогична взаимовръзка, тя е принципно неидентична на себе си. Личностната идентичност е нещо отворено и трансцендиращо, процес, ставащо съществуване. В постоянно отношение с друго, тя има вътрешния вид на съотнасяне на едни към други страни на самия субект. Личностната идентичност е многоаспектна и многогласна. В пълния си вид тя е нещо динамично. Една от проявите ѝ е, че социалността, външното отношение с другите в човешка общност, има аналог във вътрешния знаков свят на човека.

Тази теза на Пърс поставя под въпрос поддържаната в европейската културна среда опозиция на индивид и човешка общност и подкопава устоите на силната в края на 19 и началото на 20 век идея за затворената оригинална личност. Но тъй като е изказана общо и не е разгледана в конкретни анализи по определени въпроси, в нея неизбежно се смесват реалността на една трайна проява на човешката личност и желанието тази реалност да се осъществи. С инструмента на т. нар. интерпретанта, разбираана като културна интерпретанта, самата Пърсова семиотика показва по какъв начин тази теза за природа може да се преобразува в културна представа, участваща в ставащата човешка природа. Особена стойност за темата “личностна идентичност” и “система на висше образование” има ползотворната идея на Пърс за аналогията на вътрешния субективен и външния социален свят, за това, че можем да мислим за отделния човек като за вътрешно действаща общност и съответно за общността като за индивид. Проблемът е, че Пърс е развил тази аналогия на основата на един опит, в който има превес “аз-ти” отношението, както и отношенията “лице в лице”, раздвояването на субекта на разбиращ и разбираан, както и отношенията “аз-свърхаз” и “аз-то”, използвани и от Фройдовата психоанализа в същите онези години. След опита на 20 век и днешния по-комплексен модел на човешкото общество разбираме, че тезата на Пърс за вътрешно проявената

общностна природа на човека не отчита диалектиката на обществото като йерархическа структура и като общност на равни индивиди. Именно в този пункт има възможност да усложним Пърсовата теза.

Първото усложняване засяга вътрешното представяне на обществената йерархия. В структурата на личността тя има траен аналог във вертикалното отношение “свръхаз-аз”. Вътрешния “свръхаз” може да бъде бог, герой, бащата, да приема вид на различни идеални “аз”, между другото да бъде и празното когнитивно “аз” за разбиране, противопоставяно на пълното конкретно “себе си”. Знак за принадлежност на човека към по-висшето, свръхазът бележи във вътрешния свят на човека и голямата група от хора. И при традиционните, и при съвременните условия на живот, големите групи придобиват консистентност като развиват фигурите на високи персонажи представители на групата. Реални водачи, митологизирани личности или и двете едновременно, те са инструмент за идентифициране на човешкия колектив. Въплътени символи, високите персонажи са външно реализирани свръхазове. С отнасяне към тях, малките “аз” от групата трансцендират към по-голямото социално “аз” по подобен начин както малкото “себе си” се издига към свръхаза във вътрешния им свят. Свръхазът е вътрешен герой, който влиза в сложни знакови отношения с високите персонажи. В духа на Пърсовата аналогия между вътрешното азово и външното социално идентифициране твърдим, че и обществото, и вътрешният свят на човека, се занимават с един вид усилване и повдигане в степен.

При моделиране на отворения към външния социален свят вътрешен свят на човека, Пърс е отразил твърде същественото “аз-ти” отношение, но не е обърнал специално внимание на равнинното отношение на индивида с многото индивиди като него, на едновременното участие на “аз” в преплитаци се в собствената идентичност принадлежност към “ние”. Това е вторият пункт, в който си позволявам уточнения с оглед на преобразуването на Пърсовата теза за личността в работна интерпретанта. В съвременната социална среда човешкото същество попада в голям брой “ние”-среди, които предполагат голям брой роли за участие в разни видове “ние” не само на естествени, но и на временни, работни и идеални общности. Областта на “ние” е многовидова. Оттук и трудността да се изброят конкретно предикатите на многото класове от “ние”, които интериоризира отделното човешко същество, като изпълва по този начин със съдържание своето празно “аз”.

Тази процедура зависи от качеството на външните “ние” ситуации. Един е ефектът, ако външните “ние” са отворени общности на равни индивиди, и друг, ако става дума за общности със затворен характер. Лесното влизане и излизане в различни “ние”-среди естествено води до това субектът да пренася във вътрешния си свят тяхната мрежа и да възприема предикатите им като нещо относително. Отвореното участие в класа “българин” би означавало някой да се усеща българин в определено отношение, докато затвореното би придало изключителен характер на тази принадлежност и би произвело идеология, чието последствие би било той да се усеща българин по природа, т.е. винаги и във всички отношения. Дали става едното или другото се определя не само от средата, но и от собствената азова дейност. Определен “ние”-клас може да е реално отворен, но някой да го затваря и да му произвежда идеология.

С моделирането на отношението “аз-ние” във вътрешния свят се пренася средата на колективната идентичност. Тази среда винаги е мрежа от пресичащи се конкретни “аз-ние” отношения. В традиционното общество

мрежата от ситуации от свързване и отвързване на “аз” от “ние” е зададена твърдо. Проблемът възниква в съвременната европейска среда, която освен регламентите за колективна нагласа предполага, че индивидът гради и сам собствената си идентичност, като осмисля и външното разнообразие от връзки и отношения. Оттук и двете възможности-идентичността да се гради гъвкаво и ситуативно, като се съчетават предикатите на различните “ние”-класове или да се предпочита спряното, ригидно “ние” на една принадлежност, която да се възприема идеологически за природна.

Или ако проблемът е осъзнаване на сложното отношение на различните принадлежност, които могат да се преплитат в структурата на “аз”-а и недопускането тази сложност да бъде отгласната от съзнанието в пораждащото проблеми несъзнато, задачата би се изразявала в *избягване* на личността от затворен тип, при която съзнатата сфера се свежда до твърда роля, противопоставена на масивното несъзнато от недопуснати в съзнанието други роли, и *стремене* към личността от отворен тип с гъвкава модулна ролевоост и постоянен обмен между съзнато и несъзнато, осигуряващи приспособимост към различни жизнени ситуации в променящите се условия на живот.

Така представената доразработваща идея на Пърс вътрешна структура на човешката личност подчертава едни страни от виртуалната личност на съвременния човек и оставя други в сянка. Тя има идеален характер на нещо желано, което може да бъде и проект на действие. В този смисъл е интерпретанта. Релативно по-теоретична по отношение на Пърсовата теза за диалогичната личност, тя също поражда идеологически положения. Между тях е идеалът за съвременната отворена личност, който е по-широк от Пърсовия идеален модел, доразвит по-късно от Бахтини Левинас.

Днешният европейски живот с модулен и многоролев характер изглежда естествена среда за реализирането на този идеал. Но естественото пребиваване на индивидите в средата не е гаранция, че те ще се оформят като отворени личности. Индивидите могат да са в конфликт със средата, да са живо минало вътре в нея или да са осъществили някакво бъдеще. Съставена от по-малки среди, голямата обществена среда е по-скоро процес на унифициране, отколкото е реално единна.

Разбирането за университет на тази основа.

Европейската среда отдавна е развила експерименталната в този смисъл по-съзнателна форма на общество в умален вид, занимаващо се с изпробване на идеали. Това е средата за получаване на висше образование, получила името университет. На пръв поглед за евентуалното разбиране или проектиране на университети е по-ценно да се опрем на историческия материал. Същевременно в духа на Пърсовия прагматизъм знаем, че новото се прави съзнателно. Оттук и възможността да загърбим историята и да потърсим опора в една интерпретанта, която смесва реалностите на миналото и настоящето с желания, идеи и проекти.

В подобна, развита в духа на Пърсовата семиотика интерпретанта, университетът и личността могат да се разбират като аналогични отворени системи в процес на ставане и постоянен обмен и съответно да се представят като влизаци в отношение помежду си текстове. В университетската среда хипертекст един вид се формират текстовете на личностната идентичност на участващите в университета индивиди. Това формиране е възможно, защото

университетът е по-управляем от голямото общество. Този тезис може да се усложни с историческо разглеждане, но може и да се развие идеологически в следната схема от два типа университет, разположени в привидно историческо следване, но всъщност противопоставени ценностно един на друг.

Първият тип следва принципа на затворената йерархическа система като организация и система от знания, които предлага. Според него човешкият свят е йерархична среда за издигане и напредване, а знанието е разковниче за постигането на успех в тази насока от един индивид с капацитет за възпроизвеждане, вреждане и подчинение. Склонна към отхвърляне на разнообразието на различни “ние”-среди, тази университетска среда подтиква към затворени идеологии и идентичности от немодулен тип. В нея се цени затворения в себе си оригинален индивид, противопоставен на другите, на света и обществото. Оттук и последицата, че в този тип университет, а и в така разбирания свят, редът се поставя под въпрос само с ерупцията на празника или на бунта. Което означава, че хипертекстовете на университета и обществото, от една страна, не са работещ коефициент в текста на индивида, а нещо друго, което се приема или се отхвърля.

Вторият университетски тип е аналог на разгърнатото съвременно общество с хармонично съчетани отворени и затворени среди за общуване, които способстват за това свободата да се усвоява не като изключителност, както е при първия тип, а като набор от умения за ползуване на конкретни свободи. Подобен университет моделира вътрешното изграждане на участващите в него личности със сложната си структура от оформени, но същевременно отворени една към други среди с наличието на гъвкави правила за преход. Подвижни отворени субекти, тези участници се занимават с текста на своята идентичност, в който хипертекстът на университета е работещ коефициент. Реалното им движение в средата на университета и вътрешното им движение в текста на постоянно правената собствена личност опират до двете аналогични умения-за включване и напускане на “ние”-среди и за справяне с техните предикати при граденето на текста на собствената идентичност.

Съвременната световна практика осъществява този проект. Но и в случая типът е по-скоро интерпретанта, а не нещо готово. Като настоява за връзката на университетска среда, система на образование и личност, нашата интерпретанта проектира попадането в реално отношение на все още несвързаните страни на университета като вертикално-хоризонтална структура от “ние”-ситуации, като структура от програми, която позволява комбинации, и като личностна структура на обучители и обучавани, които правят текстовете на своята идентичност по аналогия на хипертекста на университета. Преминаването от една в друга “ние”-среда в реалните съвременни университети не е просто аналогично на преминаването от една към друга програма, курс и теория и на свой ред на постоянното конвертиране на себе си, на което са изложени участниците в университетския живот. Тези преминавания предстои да се доведат до тази аналогия посредством проектите, които биха се развили на основата на подобна интерпретанта.

Така, че разработвайки темата за отношението на университет и личност, като следвам линията на Пърсовата прагматика, предлагам не описание на нещо съществуващо, а само интерпретанта, в която също като в идеята на Пърс за диалогичната личност, реалността и идеалът са по някакъв начин смесени. Въпросът е да се заложи на идеала, който има шанс да се превърне в реалност.